

DRUŽBENA EKONOMIJA IN SOCIALNO PODJETNIŠTVO

dr. Tanja Česen

Povzetek

Evropska komisija je nedavno (25.10.2011) pripravila in sprejela dve pomembni iniciativi: o socialnem podjetništvu in o družbeno odgovornem podjetništvu. Konservativna Evropska komisija je s tem dejanjem presenetljivo stopila na t.i. tretjo pot, ki jo je pred desetimi leti trasiral nekdanji britanski laburistični predsednik Tony Blair. Razlog za to dejanje ni ideološki, ampak nakopičeni družbeni problemi, ki jih kapitalizem ne rešuje, ampak poraja. Ideja za rešitev perečih družbenih in okoljskih problemov je koncept socialnih podjetij, ki imajo v osnovi realizacijo družbenih ciljev, in preusmeritev komercialnih podjetij od le doseganja dobička na družbeno odgovornost do zaposlenih in varstva okolja.

31

Socialna podjetja so se začela v Evropi pospešeno razvijati pred 10 leti na osnovi evropske pobude EQUAL, tako da po ocenah sedaj zaposlujejo že povprečno 4,6% delovno aktivnega prebivalstva. Razvoj socialnega podjetništva je bil zelo aktiven in v svetu so nastali številni primeri dobre prakse: mikro krediti in pravična trgovina. Najboljši primer dobre prakse je Velika Britanija, ki je razvila širši koncept tretjega sektorja. Slovenija je s socialnim podjetništvom šele na začetku poti, v letih 2010 in 2011 je financirala nekaj bolj ali manj uspešnih projektov socialnih podjetij, predvsem bi bilo pričakovati večje družbene koristi od stroškov – 10 milijonov € bi zadoščalo za 1.000 delovnih mest letno in ne za le 43. Slovenija je sprejela Zakon o socialnem podjetništvu, vendar je treba pred uveljavitvijo pripraviti analizo stanja in problemov, analizo stroškov in družbenih koristi, analizo dobrih praks, strategijo razvoja in akcijski program socialnega podjetništva.

Summary

European Commission has recently prepared and adopted (25.10.2011) two important initiatives: on social enterprises and on corporate social responsibility (CSR). Conservative European Commission has with this act surprisingly stepped on so called third way paved by former British president labourist Tony Blair. However, reason for action is not ideological but accumulated social problems, which capitalism is not solving, but originating. Concept of social enterprises, which have in the basis realization of social objectives, is an idea for salvation of urgent social and environmental problems, together with redirection of commercial enterprises from profits only to social responsibility for employees and environment.

32

Social enterprises began with accelerated evolution in Europe 10 years ago on the basis of European initiative EQUAL, they nowadays according to the recent estimates employ on average 4.6% of working population. Development of social entrepreneurship has been active also in the rest of the world and many good practices occurred, like micro credits and fair trade. The best example of good practice is Great Britain, which has developed a wider concept of the third sector. Slovenia is with the social entrepreneurship only at the beginning, in the years 2010 and 2011 has financed few more or less successful projects of social enterprises, above all the higher social benefits of the costs would be expected – € 10 million would be sufficient for 1.000 jobs annually and not only for 43. Slovenia has adopted Act on social entrepreneurship, but before putting in force it is indispensably to prepare analysis of situation and problems, cost-benefit analysis, analysis of good practices, strategy of development and action plan for social entrepreneurship.

1. Uvod in opredelitev pojma

V obdobju finančne in gospodarske krize je postalo tudi v Sloveniji jasno, da kapitalizem ravno tako kot prej socializem, vendar iz različnih razlogov, ekonomsko in družbeno ni učinkovit sistem. Pojavljati so se začele različne ideje in predlogi predvsem zaradi problema hitro naraščajoče brezposelnosti. Socialno podjetništvo¹ se je razvilo od ideje do sprejema zakona.² Pred pripravo zakona bi bilo sicer treba pripraviti analizo, strokovne posvete, pregled dobrih praks in oblikovati predloge aktivnosti politike zaposlovanja.

Namen tega teksta je predstaviti družbeno ekonomijo v širšem in socialno ali družbeno podjetništvo v ožjem smislu, sodobne koncepte in dobro prakso evropskih držav.

33

Angleška izraza '*social economy*' in '*social entrepreneurship*' (v Franciji *économie sociale* v Španiji *economía social*) bi glede na pomen prevedli širše v družbeno ekonomijo in ožje v socialno podjetništvo. Podobno kot je v uporabi pojem družbeno odgovorno podjetništvo za '*Corporate social responsibility*'. Angleška beseda '*social*' pomeni družba, kot pridevnik pa ima dvojen pomen: širši 'družben' npr. družbena pogodba, družbena vprašanja, družbeno okolje, in ožji 'socialen' npr. socialna pomoč, socialni delavec, socialno skrbstvo.

Z vidika lastništva predstavlja družbena ekonomija t.i. tretji sektor; prvi je poslovni sektor v zasebni lastnini, drugi je javni sektor v državni lastnini in tretji sektor je družbena ekonomija, ki je zasebno-javni sektor. Sem sodi več dejavnosti: i) neprofitne aktivnosti – društva na lokalni ravni, ii) društva in prostovoljne organizacije, in iii) socialna podjetja. Poslovanje in dohodek družbenih ali 'socialnih' podjetij je usmerjeno v realizacijo družbenih ciljev. Organizirana so kot kooperative (zadruge), razvojne fundacije, gradbene zadruge, delavske hranilnice ipd. Definicija socialnega podjetništva ni podrobno opredeljena in je le okvirna, oblike so podjetja ali organizacije.

Družbena ekonomija se razvija zaradi potreb članov ali uporabnikov po novih družbenih aktivnostih - predstavlja inovativne rešitve na družbenem, ekonomskem, okoljskem področju, ki jih poslovni in javni sektor ne omogočata ali neustrezno izvajata. Praviloma gre za neprofitno dejavnost in vpliva na razvoj napredne in vključujoče družbe. Tudi definicija družbene ekonomije je okvirna, in sicer je med poslovnim in javnim sektorjem.

V širšem pomenu družbena ekonomija pomeni gospodarstvo usmerjeno v razvoj družbe, v družbeni napredek, vključuje družbeno odgovorno podjetništvo in 'socialno' podjetništvo. Družbeno odgovorno podjetništvo in 'socialno podjetništvo' sta iniciativi Evropske komisije.

1 Angleški izraz 'social' ima dvojen pomen: družben (širše) in socialen (ožje). Pravilno bi bilo uporabljati izraz družbeno in ne socialno podjetništvo, podobno kot je že uveljavljeno družbeno odgovorno podjetništvo (corporate social responsibility). V Sloveniji se pogosto uporablja izraz socialen, npr. socialni sporazum, pravilneje bi bilo uporabljati izraz družbeni sporazum.

2 Zakon o socialnem podjetništvu, Uradni list RS št. 20/18.03.2011

Družbena ekonomija se je v prvem desetletju evropskih državah dobro razvila, predstavlja povprečno 4,6% vseh delovno aktivnih, največ 9,6% v Islandiji in 7,5% na Finskem.

Evropska komisija je že leta 1989 ustanovila enoto za družbeno ekonomijo (Social economy unit) in sprejela pojem »Zadruge, delavska podjetja, društva in fundacije« (CMAF *Cooperatives, Mutuals, Associations and Foundations*). Od leta 2000 se reprezentativna institucija imenuje Socialna ekonomija Evropa (*Social Economy Europe*) ali CEP-CMAF.

34

Združevanje malih obrtnikov in kmetov v zadruge se je začelo v času razmaha kapitalizma z namenom zaščite pred konkurenco velikih kapitalistov. Zgodnji kapitalizem je označevala industrijska revolucija in tehnični napredek, značilno je izrazito družbeno razslojevanje. Kapitalisti so si prizadevali za dobiček in začelo se je neizprosno izkoriščanje delavcev.

Izraelski kibuci so nastali pred sto leti kot kmetijske skupnosti, kasneje se je začela večina ukvarjati z industrijsko proizvodnjo. Kibuc (pomeni *zbiranje* oz. *skupaj*) je skupnost z visoko stopnjo socialne interakcije v Izraelu. Izvira še iz časov, ko samostojno kmetovanje ni bilo mogoče in so se kmetje zbirali v skupnosti - kibuce. Poleg gospodarske, naseljenjske in družbene vloge so kibuci imeli obrambne sposobnosti in pomembno vlogo kot vojaška oporišča. Nekoč so socialistična skupnost so danes večinoma privatizirani. Posamezni člani skupnosti delajo neodvisno od kibuca in vodijo svoja privatna podjetja.

Zadružništvo ima tudi v Sloveniji dolgo tradicijo, prve so bile obrtne zadruge krojačev, šivilj. Pobudnik za razvoj **zadružništva** je bil Janez Evangelist Krek (1865-1917) – duhovnik in krščanski socialist. Krek je začel v pomoč kmetom organizirati *denarne zadruge – posojilnice*, gospodarske zadruge, obrtne zadruge, zadruge za blagovni promet, mlekarske zadruge ipd. Kasneje so se ustanovljale pašniške, lesne, vinarske, mlekarsko-sirarske in tudi finančne zadruge - hranilnice in posojilnice. Osnovna ideja zadružništva na začetku 20. stoletja je bila v organiziranju malih kmetijskih in obrtnih proizvajalcev, da bi bili na trgu bolj konkurenčni velikim podjetjem.

Obstajali pa so tudi prosvetljeni industrialci, kot britanec **Robert Owen** (1771-1858), socialni reformator, ki je izboljševal delovne pogoje v svoji tekstilni tovarni, imenovani socialistično podjetje. Njegova tekstilna tovarna je bila velik poslovni uspeh, izboljševal je kvaliteto izdelkov, spodbujal kvaliteto dela, sodelovanje z delavci je bilo odlično. Spodbujal je izobraževanje zaposlenih, prvi je govoril o investicijah v človeški kapital. Predlagal je organizacijo otroških vrtcev in spodbujal ter organiziral izobraževanje otrok.

Obujanje socialnega podjetništva v Evropi in neprofitnih institucij v ZDA se je začelo v sedemdesetih letih, ko je ob gospodarski krizi porasla brezposelnost in revščina ljudi.

Aktualni problemi v družbi Evropska politika zaposlovanja temelji na rasti zaposlovanja s prilagajanjem spremembam na trgu dela in staranju prebivalstva. Ekonomska politika je

usmerjena na konkurenčnost na svetovnih trgih v družbi znanja. Kljub temu pa narašča število brezposelnih, neaktivnih, odvisnih od socialnih pomoči, ljudi z nizkimi dohodki, s prekarnim delom. Številni ljudje so deprivilegirani: invalidi, bolni, imigranti, manjšine, ženske, starejši. Mladina ima le malo možnosti za redno zaposlitev, če pa dobi delo, večina dela za določen čas, s krajšim delovnikom, po pogodbah. Problem je še posebej intenziven v ekonomsko deprivilegiranih urbanih in ruralnih območjih. V sodobni družbi so nastali enaki problemi kot pred 100 leti.

Posledice neenakomernega razvoja so razvojno zaostala ruralna območja, z opuščanjem rudnikov in delovno intenzivne industrijske proizvodnje pa tudi na urbanih območjih, še posebej posamezni predeli sicer razvitih mest. Koncentracija brezposelnosti in revščine na posameznih območjih je postala rastoč in nerešen problem.

35

2. Socialno podjetništvo in družbena odgovornost podjetij v EU

Obstaja več konceptov socialnega podjetništva: neprofitne institucije, socialna ekonomija in tretji sektor. Začetek razvoja neprofitnih institucij je druga polovica sedemdesetih let v ZDA, v Veliki Britaniji pa se je najprej začel razvijati sektor prostovoljnih organizacij.

Socialno podjetništvo vključuje socialna podjetja, zadruge, društva, fundacije. To so pretežno neprofitne institucije, njihov cilj je korist njihovih članov in/ali širše družbe, prednost imajo ljudje in delo pred kapitalom.

Koncept tretjega sektorja je širši koncept in povezuje neprofitne institucije in socialno podjetništvo. Britanska definicija je: »Nevladne organizacije, ki svoje delo in dohodek usmerjajo v družbene, okoljske ali kulturne cilje.« Po obliki vključuje prostovoljne in dobrodelne institucije, društva, socialna podjetja, kooperative in zadruge. V tretji sektor torej sodijo t.i. nevladne in neprofitne organizacije, organizacije civilne družbe, vključno s sindikalnimi organizacijami, političnimi strankami, mladinskimi organizacijami, ženske organizacije, idr. Socialna podjetja so po širšem konceptu del tretjega sektorja.

Evropska komisija je nedavno pripravila in sprejela (25.10.2011) ter posredovala v Evropski parlament iniciativo o socialnem podjetništvu: *Ustvarjanje ugodnega okolja za socialna podjetja, izvajalce socialne ekonomije in inovativnost*. V gradivu je naslednja definicija socialnega podjetja:

- socialni in družbeni cilji splošnega dobra so razlog za poslovno aktivnost, pogosto na visoki ravni socialne inovativnosti,
- dobički so reinvestirani za doseganje družbenih ciljev,
- oblika organizacije ali lastništva odraža njihovo poslanstvo.

Socialna podjetja so torej tista, ki nudijo. i) socialne in druge storitve in/ali proizvode deprivilegiranim osebam (nastanitev, zdravstveno varstvo, pomoč starejšim in invalidom,

socialno vključevanje, otroško varstvo, dostop do dela in usposabljanja, ipd.); in/ali ii) proizvodnja blaga in storitev ima socialne cilje (socialna in profesionalna integracija deprivilegiranih, še posebej tistih s nizko izobrazbo ali socialnimi ali profesionalnimi problemi, ki vodijo v izključevanje in marginalizacijo).

V novi evropski iniciativi je Evropska komisija poudarila velik pomen socialnih podjetij na osnovi rezultatov raziskave GEM. V socialnem podjetništvu je bilo po podatkih raziskave leta 2009 zaposlenih 4,6% delovno aktivnega prebivalstva v izbranih 12 zahodno evropskih državah, največ na Islandiji 9,6%, na Finskem 7,5% v Švici 5,6% in Veliki Britaniji 5,8%.

36

V evropskem gradivu je navedena kot primer dobre prakse tudi Slovenija. Iz raziskave GEM je razvidno, da naj bi bilo v Sloveniji v socialnem podjetništvu zaposlenih 5,4% delovno aktivnega prebivalstva, kar pa je netočno in popolnoma nerealno, saj bi to pomenilo, da je v Sloveniji v socialnih podjetjih kar 46 tisoč zaposlenih. Po podatkih Ajpes je bilo leta 2010 v zadrugah zaposlenih le 3.312 oseb in v društvih 3.062 oseb, v socialnem podjetništvu je po podatkih MDDSZ le 43 oseb zaposlenih konec leta 2010, skupno je torej dejansko zaposlenih v tem sektorju 6.417 oseb ali 0,8% delovno aktivnega prebivalstva.

Gradivo vsebuje tudi kratkoročni akcijski načrt spodbujanja socialnega podjetništva v Evropi, in sicer: i) izboljšanje dostopa do financiranja z investicijskimi skladi in mikro-krediti, ii) izboljšanje opaznosti socialnega podjetništva, izmenjava izkušenj in dobre prakse, podatkovne baze, promocija, iii) izboljšanje pravne podlage za delovanje.

Na osnovi gradiva – iniciative je Evropska komisija 18.11.2011 organizirala konferenco o promociji socialnega podjetništva v Evropi, kjer so poudarili družbeni pomen razvoja socialnega podjetništva, njegovo financiranje in promocijo. Gradivo je na spletu: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/index_en.htm

Raziskava o socialnih podjetjih Selusi prikazuje, da so le-ta bolj inovativna od komercialnih podjetij. Povezujejo javne, lokalne in privatne organizacije, ekonomske sektorje, sodelujejo v povezovanju proizvajalcev, potrošnikov, uporabnikov in občanov. Omogočajo nova delovna mesta za zaposlovanje mladine. Glede na navedeno so družbeno koristna.

Socialna podjetja so aktivna pretežno na sledečih področjih:

- izboljšanje socialnega varstva, zdravstvene nege, blaginje,
- pospešitev socialne in delovne integracije,
- sodelovanje v izobraževanju in vse življenjskem učenju,
- delo v kulturi in umetnosti,
- omogoča sodelovanje v digitalni družbi,
- skrbi za javni transport, javne storitve,
- zmanjšuje emisije in odpadke,
- učinkovito uporablja naravne vire,

- deluje v urbanih in ruralnih območjih,
- organizira in financira lokalni razvoj in
- promovira pravično trgovino.

Evropska komisija predlaga za razvoj socialnega podjetništva spodbujanje financiranja, in sicer sledeče aktivnosti: evropska pravna podlaga za financiranje, razvoj mikro-kreditiranja in mikro/financiranje, evropski finančni instrument za financiranje ustanovitve socialnih podjetij in prednostno sofinanciranje socialnih podjetij iz Evropskega socialnega sklada. Poleg tega je predvideno tudi sodelovanje Evropskega investicijskega sklada.

37

Evropska komisija je sočasno z iniciativo o socialnem podjetništvu pripravila in sprejela evropsko strategijo 2011-2014 o družbeni odgovornosti podjetij. To je koncept, kjer podjetja integrirajo družbeno in okoljsko skrb v poslovne aktivnosti in sodelovanje. Z upoštevanjem družbene odgovornosti bodo podjetja podprla evropsko razvojno strategijo Evropa 2020, strategijo za pametno, vzdržno in vključujočo rast, s ciljem 75% zaposlenosti.

V novi strategiji ima družbena in okoljska odgovornost novo definicijo: odgovornost podjetij za njihov vpliv na družbo. Družbena odgovornost podjetij vključuje:

- človekove pravice, pravice pri delu in zaposlovanju (usposabljanje, raznovrstnost, enakopravnost žensk, zdravje in blaginja zaposlenih), vključevanje invalidov,
- okoljske zadeve (biološka raznovrstnost, klimatske spremembe, učinkovitost rabe naravnih virov, preprečevanje onesnaževanja),
- preprečevanje podkupovanja in korupcije,
- vključevanje v družbo in razvoj, družbeni dialog,
- upoštevanje interesov potrošnikov in občanov.

Družbena odgovornost podjetij se nanaša na vsa podjetja, evropska politika družbene odgovornosti s tem dopolnjuje iniciativo o socialnem podjetništvu; socialna podjetja imajo že v zasnovi vgrajeno usmerjanje dobičkov v družbene cilje. Evropska komisija torej želi s tem usmeriti podjetja iz izključno dobičkovnosti v reševanje družbenih problemov.

Projekte evropske iniciative EQUAL je v obdobju 2000-2008 financiral evropski socialni sklad in sofinancirale države članice EU. Equal je financiral inovativne mednarodne projekte namenjene preprečevanju diskriminacije in neenakosti na trgu dela. Temeljni stebri iniciative Equal so bili: i) rast zaposlenosti, ii) spodbujanje socialnega podjetništva, iii) prilagodljivost, iv) promocija enakopravnosti spolov, v) integracija prosilcev azilov. Ciljna skupina so bili težje zaposljivi in socialno deprivilegirani ljudje. V mednarodnih projektih so se povezovala podjetja, javna uprava, nevladne organizacije in socialni partnerji. Rezultat so številni primeri dobre prakse na področju politike zaposlovanja in socialne politike. http://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/

Primeri dobre prakse v socialnem podjetništvu:

- *K'cidade* (P) - program spodbujanja podjetništva v deprivilegiranih urbanih območjih
- *Valnalon* (E) - program spodbujanja podjetništva - samozaposlovanja žensk, mladine
- *Verbund enterprise* (D) - potni list za podjetja - samozaposlovanje za mladino
- *EVU* (DK) - integracija in razvoj podjetništva - samozaposlovanja imigrantov
- *Cyfenter* (UK) - pomoč za podjetništvo - samozaposlovanje manjšinskih skupin
- *Reflex & sied* (UK) - pomoč za podjetništvo - samozaposlovanje muslimanskih skupin
- *Proxy & adie* (F) - mikrokreditiranje za izhod is sive ekonomije
- *Glocal* (P) - spodbujanje lokalnih podjetij za globalno poslovanje
- *Sant cosme innova* (E) - finančna in poslovna pomoč v deprivilegiranih območjih
- *Exzept – dmi* (D) - mikrokreditiranje samozaposlovanja žensk in imigrantov
- *Agenzia di cittadinanza* (I) Milano - partnerstvo socialnih zadrug za pomoč občanom
- *Werk.waardig* (B) - lokalna sosedska pomoč - spodbujanje zaposlovanja
- *Pirkanmaan syke* (FI) - delovna integracija invalidov v socialnih podjetjih idr. podjetjih
- *Quasar* (I) - mreža socialnih podjetij
- *Creative* (F) - social act (B) - poslovne zadruge in za zaposlovanje na ruralnih območjih
- *Synergia – koispes* (EL) - socialne zadruge za zaposlovanje duševno bolnih
- *Basta* (S) - zadruge za zaposlovanje deprivilegiranih skupin
- *Inspire* (UK) – *Incube* (D) – *Le mat* (I) – *Vägen ut* (S) - pomoč socialnim podjetjem
- *Repanet* (A) – *Serranet* (EU) – *Elware* (FI) - socialna podjetja za recikliranje
- *Best procurement* (UK) - strokovna pomoč socialnim podjetjem

Socialno podjetništvo se je na osnovi programov Equal začelo intenzivno razvijati predvsem v zahodno evropskih državah. Za spodbujanje razvoja socialnih podjetij je Evropska komisija v okviru pobude EQUAL namenila 3 milijarde €.

V času nemškega predsedovanja EU so 5-6.06.2007 organizirali Hannoverski politični forum o socialnem podjetništvu: »Srce Lizbonske agende – strategije za socialno podjetništvo. Na forumu so predstavili uspešne pilotne programe Equal za spodbujanje samozaposlovanja, mikro podjetij in socialnih podjetij.

3. Socialno podjetništvo v državah EU – primeri dobre prakse

Velika Britanija

Socialno podjetje je »podjetje, ki ima primarno družbene cilje in svoj dohodek investira v svoje poslovanje ali v lokalno okolje«. Z drugimi besedami posluje družbeno odgovorno in poslovni model temelji na drugih koristih in ne le dobičku. Poslujejo na trgu in dokazujejo, da lahko sočasno s finančnim uspehom poslujejo tudi družbeno in okoljsko odgovorno.

Značilnosti britanskih socialnih podjetij so:

- proizvajajo proizvode in storitve,
- imajo družbene cilje in etnične vrednote,
- so samostojna in niso odvisna samo od donacij.

Socialno podjetništvo se je v Veliki Britaniji začelo in razvijalo v obdobju vlade britanskih laburistov. Podlaga za razvoj je bila vladna strategija socialnega podjetništva leta 2002, dopolnitev leta 2004 in akcijski načrt leta 2006³. Bivši britanski predsednik Tony Blair je poudaril, da »ima vizijo povezave družbenega namena in podjetništva (t.i.tretja pot). Socialna podjetja poslujejo v javno dobro. Podjetje lahko posluje odgovorno do poslovnih partnerjev in tekmuje na trgu, na način javnih storitev in obveznostjo doseganja družbenih ciljev.«

Bivši britanski predsednik Gordon Brown je leta 2008 govoril na konferenci o socialnem podjetništvu. Povedal je, da so imele države in vlade v preteklosti dva cilja: družbeno vključevanje in gospodarska rast. Sedaj imamo trojčka ciljev: pravičnost, napredek in skrb za varstvo okolja. »Če želimo, da bo gospodarstvo cvetelo, da bo bolje povezano, da bomo boljše skrbeli za varstvo okolja in energetskih virov, od katerih je odvisna gospodarska aktivnost, moramo poiskati nove in boljše načine poslovanja, ki bodo boljše sovpadali v času, v katerem živimo.«

Socialno podjetje je nova poslovna struktura, ki omogoča poslovni uspeh in etične namene. Predstavlja boljši način poslovanja in omogoča razvoj in razcvet v dobro družbe.

Po obliki se razlikujejo in vključujejo: lokalna podjetja, socialna podjetja, kooperative in zadruge, pa tudi velike nacionalne in mednarodne organizacije.

Britansko socialno podjetništvo⁴ se je začelo uveljavljati v zadnjem desetletju. Britanska vlada ocenjuje, da je sedaj aktivnih 55.000 socialnih podjetij, ki ustvarijo prihodke v višini 27 milijard funtov, to je 5% delež prihodkov gospodarstva in 1% delež v BDP. Povprečno socialno podjetje zaposluje 10 oseb, polovica manj kot 10 oseb, 38% med 10 in 49, ostali več kot 50 oseb. Večina socialnih podjetij deluje v urbanih območjih, petina v Londonu. Večina jih deluje na področju zdravstva in socialnega varstva (33%), npr. otroško varstvo. Večino dohodka socialna podjetja ustvarijo z lokalnimi in socialnimi storitvami (21%), premičninami (20%), manj pa z izobraževanjem (15%) in prodajo (3%). Kljub temu najhitreje narašča popularnost in prodaja proizvodov t.i. pravične trgovine, dober primer je trgovanje s kavo Cafe direct. Na voljo je že 2.400 proizvodov pravične trgovine, v enem letu je obseg prodaje porasel kar za 81% in znaša letno pol milijarde funtov.

Med drugim socialna podjetja rešujejo probleme v najmanj razvitih območjih. Lokalno prebivalstvo se zaposluje, izobražuje in posluje. Na lokalni ravni torej izboljšujejo gospodarske in družbene razmere, postanejo bolj privlačne za prebivalce in gospodarstvo. Socialna podjetja izboljšujejo kvaliteto javnih storitev, na kar lahko osredotočijo čas in

3 Social enterprise: strategy for a success, DTI Department for trade and industry, 2002. Leta 2007 se je reorganiziralo v Department for business, innovation and skills BIS.

4 Vir: portal Startups, Social enterprise statistics, <http://www.startups.co.uk>

energijo, namesto izključno na povečevanje dobička za lastnike in delničarje.

Ciljne skupine so socialno izključene osebe, ki ne prejemajo nobene pomoči, usposabljanja in nimajo možnosti za zaposlitev, enostavno zato, ker so invalidi ali niso izobraženi, ker so še mladi opustili izobraževanje.

Pri spodbujanju socialnega podjetništva se je treba osredotočiti na:

- vključujoče okolje za družbeno vključevanje in poslovanje: svetovanje, promocija, načrtovanje, financiranje, subvencije na začetku poslovanja,
- poslovno svetovanje na začetku poslovanja,
- širjenje ideje socialnega podjetništva: promocija, nagrade, spletne strani, šole,...

40

Britanska vlada spodbuja socialna podjetja predvsem s poslovnim in finančnim svetovanjem ter usposabljanjem. Večino aktivnosti izvajajo regionalne in lokalne razvojne agencije. Na državnih ravni pa z gospodarskim ministrstvom, ki je bilo pobudnik ideje, sodelujejo tudi ministrstvo za delo, kmetijsko, kulturno, zdravstveno in šolsko ministrstvo.

Akcijski načrt za spodbujanje razvoja socialnega podjetništva in kooperativ je leta 2006 sprejela prejšnja laburistična vlada. Opredeljuje področja, oblike, spodbude in aktivnosti.

Primeri dobre prakse:

- *Newlife* je lokalno gradbeno podjetje, ki nudi zaposlitev in usposabljanje dolgotrajno brezposelnim in mladim, ki so prenehali šolanje. Obnovili so 204 hiše.
- *Community foster care* je socialno podjetje, ki nudi storitve nege in varstvo otrok. Vključenih je ca 10 tisoč oseb. Podjetje omogoča ne le zaposlitev, ampak tudi šolanje in usposabljanje, še posebej v socialno in gospodarsko zaostalih področjih.
- *The big life group* je skupnost lokalnih socialnih podjetij in dobrotelnih organizacij, ki delujejo skupaj in zaposlujejo 220 oseb. Nudijo storitve zdravstvene nege, varstvo otrok in izdajajo revijo *The big issue*. Omogočajo tudi usposabljanje.
- *Sunderland Home Care Associates* je lokalno socialno podjetje, ki nudi starejšim in invalidom osebne in druge storitve na domu.
- *Project Cosmic* je lokalno socialno podjetje, ki nudi informacijske storitve na odročnih ruralnih območjih. Storitve nudi na inovativen način - mobilno, namen je preprečevanje izolacije. Občanom, obrtnikom in kmetom nudi informacijsko usposabljanje in pomoč pri urejanju spletnih strani.
- *Blue ventures* je socialno podjetje, ki se ukvarja z ekološkim turizmom. Dohodek namenijo morskim ekološkim projektom, npr. zaščita hobotnic na Madagaskarju.
- *Enterprise insight* spodbuja mladino (14-30 let) za podjetništvo, pomaga pri realizaciji poslovnih idej, jih povezuje v ustrezno poslovno okolje.
- *Green-Works* je socialno podjetje, ki odpelje odvečno pohištvo in opremo večjih podjetij in organizacij, ter jih poceni odstopi šolam, dobrotelnim organizacijam, društvom in začetnikom v poslovanju. Ukvarja se tudi z recikliranjem opreme.

- *Striding out* je mentorsko socialno podjetje, ki se ukvarja z usposabljanjem mladih (do 30 let) in svetovanjem za socialno podjetništvo.
- *UnLtd* je dobrodelna organizacija za promocijo socialnega podjetništva. Podeljuje nagrade mladim za uspešne projekte, financirajo začetek ali realizacijo idej.
- *SET squared partnership* povezuje več britanskih univerz, privatnih investorjev in fundacij. Mladim nudi denarno in strokovno pomoč za ustanovitev podjetja.
- *Hackney community transport* se je postopno razvilo v veliko uspešno socialno podjetje. Opravlja redne lokalne avtobusne prevoze, prevoze šolarjev, ljudi s posebnimi potrebami, ljudi, ki ne morejo uporabljati javnega transporta, ipd.
- *Recycling unlimited* je začela kot dobrodelna organizacija za duševno bolne, sedaj je družbeno vključujoče socialno podjetje. Omogoča usposabljanje, pridobivanje delovnih izkušenj na področju mizarstva, tesarstva, prodaje, vrtnarstva in hortikulture. Za tujce omogoča učenje angleščine, osnovno poklicno izobraževanje, poklicno usmerjanje in svetovanje pri iskanju službe. Podjetje ustvarja dohodek z recikliranjem lesa, prodajo lesenih in žičnih vrtnih ograj ter vrtnega pohištva. Imajo tudi pet vrtov, kje pridelujejo ekološko hrano, ki jo prodajajo lokalnim gostilnam.
- *Building blocks solutions* je socialno podjetje, ki opravlja nemedicinske storitve za duševno bolne, in sicer svetovalne storitve in usmerjanje pri stanovanjskih zadevah, socialni pomoči, pokojnini, zaposlovanju in usposabljanju.
- *Askham grange* je ženski zapor odprtega tipa, ki omogoča delovne izkušnje v in izven zapora ter pripravlja zapornice na življenje izven zapor apo odsluženi kazni.
- *Community ventures limited* je uspešno lokalno socialno podjetje, ki opravlja varnostne storitve in zaposluje 60 oseb. Nudijo servisne storitve za alarmne naprave za javni sektor in gospodinjstva. Omogočajo individualno varovanje delavcev v občutljivem socialnem sektorju. Svetujejo tudi neprofitnim organizacijam.
- *Futurebuilders England* je inovativen investicijski sklad za pomoč prostovoljnim in lokalnim organizacijam ter socialnim podjetjem.

Evalvacija programov socialnega podjetništva poudarja, da so dober model na lokalni ravni. Poslovno in strokovno svetovanje bi moralo biti trajno, ne samo ob začetku projekta. Subvencije bi morale biti omejene na socialni in okoljski vpliv, boljše bi bilo razviti sistem kreditnih shem za financiranje poslovanja socialnih podjetij.

Področje socialnega podjetništva je po sprejemu strategije organizirano v okviru vladnega kabineta najprej v službi za tretji sektor (Office of the Third Sector), sedaj v konservativni britanski vladi pa v službi za civilno družbo (Office for Civil Society).

Viri: <http://www.cabinetoffice.gov.uk>

http://www.startups.co.uk/what-is-social-enterprise_1.html

<http://www.socialenterprise.org.uk/>

Socialno podjetništvo v OECD in primeri dobre prakse

Socialnemu podjetništvu je namenjeno samostojno poglavje v publikaciji OECD o malih in srednjih podjetjih in inovacijah 2010. OECD socialna podjetja definira kot podjetja, ki nudijo inovativne rešitve za nerešene družbene probleme. Primeri dobre prakse:

- *Wonju, Koreja* - kooperativa za zdravje in socialno varstvo deluje na lokalni ravni, preprečuje socialno izključevanje, skrbi za starejše, invalide, revne, brezdomce. Nudi zdravstvene storitve in skrbi za zaposlitev deprivilegiranih oseb.
- *One world health, ZDA* - je prva ameriška neprofitna farmacevtska družba, sodeluje in povezuje neprofitne bolnice, biotehnoška podjetja, univerze, farmacevtske raziskave, posreduje zdravila in cepiva nerazvitim državam sveta. www.oneworldhealth.org
- *Silai for skills, Velika Britanija* - je lokalno socialno podjetje za usposabljanje, karierno načrtovanje, zaposlovanje/samozaposlovanje žensk www.silai.org.uk
- *SIEL Blue, Francija* - je neprofitna ofrancoska organizacija, ki nudi starejšim ljudem poceni programe športa in rekreacije, z namenom, da bi ohranili vitalnost in zdravje. www.sielblue.org
- *IDA Individual development accounts, ZDA, Kanada, Velika Britanija, Kitajska, Singapur* - program spodbuja varčevanje (najmanj 3 leta) za izobraževanje in samozaposlovanje,
- *Bank Palmas, Brazilija* - je lokalna razvojna banka, ki deluje kot socialna bančna organizacija za javni interes, vključuje vse občane in lokalna podjetja, izdaja lokalni denar (Palmas), nudi mikro kredite, spodbuja lokalno zaposlovanje, omogoča usposabljanje mladih in žensk, spodbuja razvoj lokalnih kooperativ, organizira mrežo lokalnih proizvajalcev in trgovcev. www.banquepalmas.br
- *Equisol, Francija* - je regionalni investicijski sklad specializiran za socialna podjetja, financira projekte s socialnimi in /ali okoljskimi cilji, spremlja socialna podjetja od ustanovitve, med delovanjem in razvojem. www.iledefrance.fr
- *Social impact bonds, Velika Britanija* - je socialni investicijski projekt, ustanovitelj sir Ronald Cohen, izdaja socialne delnice kot novo obliko sodelovanja med državo in socialno osveščenimi investitorji, zbrana sredstva so namenjena dolgotrajnim socialnim problemom, kot: zdravstvene storitve za starejše, brezposelno mladino in osipnike, delo in zaposlovanje zapornikov. www.socialfinance.org.uk
- *Ammado* - je globalna platforma za spletno komunikacijo in promocijo, ki povezuje neprofitne institucije, družbeno odgovorna podjetja in posameznike. www.ammado.com

OECD LEED (center za podjetništvo in lokalni razvoj) je pripravil za Slovenijo poročilo o socialnem podjetništvu za izboljšanje socialnega vključevanja na lokalni ravni. V poročilu navajajo pregled izbranih primerov dobrih praks v Evropi in svetu. Med priporočili Sloveniji so v zaključku poudarili, da je treba pripraviti strategijo razvoja socialnega podjetništva. Priporočajo pripravo analize stroškov in koristi (SWOT). Pripraviti je treba shemo institucij, pravno in fiskalno ogrodje za delovanje socialnih podjetij. Pripraviti je potrebno podjetniško politiko in opredeliti spodbude za razvoj socialnega podjetništva, ki jih je treba razvijati podobno, kot velja za mala in srednja podjetja, in sicer: finančna pomoč pri ustanavljanju, poslovno in strokovno svetovanje. Konferenco o socialnem podjetništvu

je organiziral OECD LEED skupno z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve v Ljubljani dne 17.02.2011. Program, gradivo in predstavitve so dostopne na spletu MDDSZ. http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/socialno_podjetnistvo/

Poudariti je potrebno, da so v OECD idejni projekt socialnega podjetništva najprej razvili za preprečevanje revščine in socialno vključevanje v najbolj revnih država sveta. V razviti zahodni Evropi je bilo socialno podjetništvo prvotno večinoma namenjeno priseljencem in emigrantskim delavcem. V tem desetletju pa se je socialno podjetništvo začelo pospešeno razvijati v večini razvitih zahodno evropskih državah in tudi v ZDA, še posebej pa je pridobilo svoj pomen sedaj v obdobju svetovne finančne krize in gospodarske recesije.

43

4. Socialna ekonomija v Sloveniji

Socialno podjetništvo je v Sloveniji še v povojih, iz evropskih sredstev se je financiralo nekaj bolj ali manj uspešnih pilotnih projektov. Zakon o socialnem podjetništvu je bil sprejel in začne veljati z novim letom. Zakon je bil pripravljen in sprejet preuranjeno. Potrebno bi bilo najprej pripraviti analizo stanja na trgu dela in socialnega vključevanja, na osnovi analize pripraviti predlog strategije socialnega podjetništva, vključiti socialni dialog, na osnovi socialnega konsenza in sprejete strategije pripraviti program aktivnosti na področju socialnega podjetništva. In šele na osnovi navedenih dokumentov in socialnega konsenza pripraviti predlog zakona. Zato bi bilo treba odložiti zakon vsaj za 6 mesecev.

Vsi dokumenti in projekti socialnega podjetništva, ki se izvajajo v Sloveniji, na spletu javno niso dostopni, tako da razen člankov v dnevni medijih, ni nobenih informacij javnosti o projektih, rezultatih in potrošenih javnih sredstvih za ta namen. Za spodbujanje razvoja socialnega podjetništva je bilo v letih 2010 in 2011 namenjeno 10 milijonov €, in sicer:

- Spodbujanje socialnega podjetništva, javni razpis 2010, vrednost: 2 milijona €,
- Spodbujanje enakih možnosti in socialne vključenosti na trgu dela, javni razpis 2010, vrednost: 6 milijonov €,
- Spodbujanje socialnega podjetništva II, 2011, vrednost: 2 milijona €.

Izbrani so bili projekti: center za predelavo odpadkov, gostilna dela, turistična agencija, zeliščarska delavnica, specializirana mobilna služba za pomoč na domu, izdelava umetniških izdelkov iz odpadnega materiala, trgovina - posredovalnica rabljenih stvari. Navedeni projekti omogočajo usposabljanje za delo 123 osebam in zaposlitev za 43 oseb.

Glede na podatek o potrošenih sredstvih 10 milijonov € za usposabljanje in zaposlitev 166 oseb, je sklepati, da je projekt socialnega podjetništva imel izredno visoke stroške in zelo nizke družbene koristi. Projekt je primer najbolj neučinkovitega trošenja javnih sredstev. Javna sredstva bi zadoščala za celoletno zaposlitev 1.000 oseb z minimalno plačo.

Gostilna dela v Ljubljani je prejela 249.000 € od MDDSZ in Evropskega socialnega sklada, v gostilni delajo štirje mladi, ki so opustili šolanje. Preračunano po višini minimalne plače, bi podjetje moralo za ta denar zaposliti za celo leto 25 mladih. Pribinova je proizvodno in storitveno podjetje v Pomurju, ki je prejelo 115.000 €, da pripravi strokovne podlage, organizira seminarje za socialne podjetnike in konferenco o socialnem podjetništvu.

44

Na spletni strani MDDSZ ni nobenih informacij javnosti o projektih socialnega podjetništva in njihovem financiranju. Potrebna bi bila podrobnejša analiza in evalvacija vseh projektov socialnega podjetništva v Sloveniji. Glede na kriminalistično preiskavo projekta socialnega podjetništva, bi bila potrebna temeljita finančna revizija vseh projektov. Na tej osnovi je potrebno pripraviti strategijo razvoja socialnega podjetništva in akcijski program.

Zakon o socialnem podjetništvu je bil sprejet in objavljen 18.03.2011, veljati začne 01.01.2012. Omogoča ustanovitev socialnih podjetij, opredeljuje status, oblike organiziranosti, financiranje, spodbude, družbeno koristne dejavnosti, ciljne skupine.

Socialno podjetništvo je pomemben instrument politike trga dela. Namen je spodbujanje zaposlovanje in družbenega vključevanja težje zaposljivih oseb, invalidov in mladine. Predstavlja temeljni instrument politike trga dela in razvoja na lokalni ravni, predvsem v razvojno zaostalih ruralnih in tudi urbanih območjih. V zahodnoevropskih državah se je socialno podjetništvo razvijalo na osnovi evropske iniciative EQUAL. Primer dobre prakse je Velika Britanija, kjer so najbolj razvili socialno podjetništvo v dveh mandatih prejšnje laburistične vlade. Pri tem je treba poudariti, da v Veliki Britaniji ne izvajajo nobenih ukrepov politike trga dela. Brezposelni imajo pravico le do nadomestila za brezposelnost, centri dela pa se ukvarjajo predvsem s posredovanjem dela in spodbujanjem iskanja dela.

V obdobju finančne krize in ekonomske recesije se je tudi v EU porodila ideja, da bi lahko socialno podjetništvo razreševalo družbene probleme, medtem ko bi komercialno podjetništvo preusmerili iz le ustvarjanje dobička v družbeno odgovorno podjetništvo. Visoka in naraščajoča brezposelnost, revni zaposleni, ki delajo za nizke plače ali jih sploh ne prejmejo, družbeno izključevanje deprivilegiranih (invalidi, bolni, ženske, imigranti, neizobraženi, starejši), težavno vključevanje mladih na trg dela in revščina, so problemi, ki jih kapitalistično gospodarstvo ne rešuje zadovoljivo. Zato je Evropska komisija nedavno pripravila in sprejela iniciativo o socialnem podjetništvu sočasno z iniciativno o družbeno odgovornem podjetništvu. S tem je konservativna Evropska komisija stopila na 'tretjo pot'.

Slovenija je začela v parlamentu razvijati idejo o socialnem podjetništvu ter najprej pripravila Zakon o socialnem podjetništvu. Zadeve pa se je lotila z napačnega konca. Najprej bi bilo treba opredeliti družbeni problem, analizirati stanje na trgu dela, opredeliti ciljne skupine, pripraviti analizo stroškov in družbenih koristi ter proučiti primere dobre prakse v Evropi in v svetu. Na osnovi analize bi pripravili strategijo razvoja socialnega podjetništva, kjer bi opredelili področja in projekte, obseg in način sofinanciranja države. Na osnovi strategije

bi bilo treba pripraviti akcijski program, kjer bi opredelili naloge in aktivnosti posameznih ministrstev pri spodbujanju razvoja socialnega podjetništva. In šele na tej osnovi in na osnovi družbenega konsenza bi bilo treba pripraviti zakon.

Sočasno s pripravo zakona je potekala aktivnost spodbujanja socialnega podjetništva iz sredstev evropskega socialnega sklada. Slovenija je financirala številne pilotne projekte v letih 2010 in 2011. Glede na predvidena sredstva v višini 10 milijonov € bi bilo pričakovati, da bodo projekti ustvarili 1.000 delovnih mest letno z minimalno plačo. Ker je bilo konec leta 2010 zaposlenih le 43 oseb, bi bila nujno potrebna analiza in evalvacija sedanjih projektov, in glede na kriminalistično preiskavo podrobna finančna revizija vseh projektov. Z vidika javnih financ je optimalna javna politika oblikovana tako, da maksimira družbene koristi v primerjavi s stroški, t.j. stroškovna učinkovitost. Glede na to, da je socialno podjetništvo v osnovi pobuda, ki se izvaja na lokalni ravni, bi bilo treba vključiti v proces predvsem zainteresirane občine in jim prepustiti iniciativo o predlogu in izbiri projektov.

45

Predlogi in priporočila:

- za 6 mesecev se prestavi začetek veljave zakona o socialnem podjetništvu, ker ustrezni analitski in programski dokumenti, organizacijska in institucionalna struktura, niso pravočasno pripravljene; v času 6 mesecev pa so potrebne sledeče aktivnosti:
 - izvede se evalvacija in finančna revizija vseh projektov socialnega podjetništva,
 - pripravi se analiza stanja z analizo stroškov in družbenih koristi (SWOT),
 - pripravi se strategija razvoja in akcijski program socialnega podjetništva 2012-2015,
 - pripravi se organizacijska in institucionalna struktura za socialno podjetništvo.

Literatura in dokumentacija

Business support for social enterprises, national evaluation, UK Cabinet office, 2010.

Cohen, Ronald: Harnessing social entrepreneurship and investment to bridge the social divide, EU conference on social economy, Brussels, November 18th 2011.

Defourny, Jacques and Nyssens, Marthe: Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United states: convergences and divergences, Journal of social entrepreneurship, Routledge, vol.1, No 1, p. 32-53, 22.03.2010.

*Equal initiative database - partnership http://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/
Equal inclusive and social entrepreneurship, 20 innovative solutions, Equal portal.*

Fostering social entrepreneurship, Linklaters, World economic forum, Davos, January 2006.

Galliano, Renato: Social economy entrepreneurship and local development, ASNM Agenzia sviluppo nordmilano.

Global entrepreneurship monitor GEM, Report on social entrepreneurship, 2011.

<http://www.gemconsortium.org/>

Improving social inclusion at the local level through social economy, Report for Slovenia, OECD LEED, December 2010.

Mair, Johanna and Marti, Ignasi: Social entrepreneurship research: a source of explanation, prediction and delight, Journal of world business 41, p.36-41, 2006.

National survey of charities and social enterprises, UK Cabinet office, 2008, 2010.

Samec Polona: Socialno podjetništvo in Evropski socialni sklad v Sloveniji, MDDSZ, Konferenca socialno podjetništvo – izzivi in perspektive, Murska Sobota, 10.12.2010.

Santos, M. Filipe: A positive theory of social entrepreneurship, INSEAD, Social innovation centre, Faculty research working paper 23/2009.

Social business initiative: Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation, European commission, Brussels, 25.10.2011.

Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, UNDP, 2008.

Social enterprise and social business innovation, Selusi, 2011. <http://www.selusi.eu/>

Social enterprise: a strategy for success, Department for trade and industry, 2002.

Social entrepreneurship and social innovation, SME Entrepreneurship and innovation, OECD, chapter 5, p.185-214, 2010.

Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility, European commission, Brussels, 25.10.2011.

Study on practices and Policies of the Social Enterprise Sector, KMU Forshung Austria, Austrian Institute for SME Research, Dunaj, junij 2007.

Zakon o socialnem podjetništvu, Uradni list RS, št. 20/2011, 18.05.2011.